

”וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אֹר וַיְהִי אֹר:
וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד” (בראשית א')

בשעה טובה, אנו פותחים מחזור נוסף של קריאה בתורה – 'מתחילים מבראשית'. כמו כן אנו מתחילים את השנה השלישית של 'המקדש בפרשה'.

השנה נשתדל בע"ה להתמקד במדרשים היוצאים מתוך הפרשה והקשרם למקדש.

”ויברך א-להים את יום השביעי וגו' רבי ישמעאל אומר ברכו במן... ר' אלעזר אומר ברכו בנר... ברכו באור פניו של אדם... ברכו במאורות.

ר"ש בר יהודה איש כפר עכו אומר משום ר' שמעון: אע"פ שנתקללו המאורות מערב שבת, אבל לא לקו עד מוצאי שבת. אתיא כרבנן ולא אתיא כדרבי אמי. דאמר ר' אמי אדם הראשון לא לן כבודו עמו מה טעם (תהלים מט) ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. ורבנן אמרי לן כבודו עמו ומוצאי שבת ניטל ממנו זיוו וטרדו מגן עדן הה"ד (=הדא הוא דכתיב) (איוב יד) משנה פניו ותשלחהו. כיון ששקעה חמה בלילי שבת בקש הקב"ה לגנוז את האורה וחלק כבוד לשבת הה"ד ויברך א-להים את יום השביעי ויקדש אותו.

ברכו באורה כיון ששקעה החמה בלילי השבת התחילה האורה והיתה משמשת התחילו הכל מקלסין הה"ד (שם לז) תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ מפני מה ואורו על כנפות הארץ.

א"ר יהודה בר רבי סימון אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו כיון שהסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין עמד וגנזה והתקינה לצדיקים לעתיד לבא ומניין שגנזה? שנאמר (שם לח) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. ומניין שהתקינה לצדיקים לעתיד לבא? שנאמר (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום.

ר' לוי בשם רבי זעירא אמר ל"ו שעות שימשה אותה האורה, שנים עשר של ערב שבת וי"ב של לילי שבת וי"ב של שבת כיון ששקעה החמה במ"ש התחיל החושך ממשמש ובא ונתירא אדם הראשון שנאמר (תהלים קלט) ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג לי. מה עשה הקב"ה? זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור ובירך עליה הה"ד (שם) ולילה אור בעדני. מה בירך עליה בורא מאורי האש אתיא כשמואל דאמר שמואל מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת מפני שהיא תחלת ברייתה" (בראשית רבה, פרשה י"א, ב')

מה לשים לב בקריאת המדרש:

- א. המדרש דן בכמה עניינים.
- ב. נאמר 'ויברך אלוקים את יום השביעי'. ונחלקו החכמים 'במה ברכו'. (5 דעות שונות)

- ג. מתי האיר ה'אור' שנברא ביום הראשון ומתי 'נגנז'. וכן מתי יחזור להאיר?
ד. מדוע 'נגנז' האור שנברא ביום הראשון? וכיצד יצר אדם הראשון 'אור' בעצמו.
ה. אנו לא ניגע בכל הנקודות. אך ננסה לראות מה מלמד אותנו המדרש.

חלק א' במדרש: במה ברוך ה' את השבת?

המדרש מבין שהשבת קיבלה 'ברכה' מיוחדת. כל אחד מן התנאים מביא ברכה אחרת. ב'מן' - ברכת המן שהייתה כפולה ביום שישל לכבוד השבת. ב'נר' - כאן הכוונה לשפע מיוחד 'מעבר לטבע' כפי שהיה באוהלה של שרה שהנר דלק מערב שבת ועד מוצאי שבת. ב'אור פני האדם' - הכוונה שאין פניו של האדם בימות השבוע, דומות לפניו בשבת. ב'מאורות' - למרות שמאורות לקו ביום הרביעי, עקב המחלוקת בין החמה ללבנה, בשבת הראשונה חלק להם הקב"ה כבוד ושניהם האירו כאחד. ב'אורה' - בדומה למאורות, מבאר המדרש שה'אור' של היום הראשון לא נגנז עד לאחר השבת הראשונה בעולם. ועל כך נרחיב בהמשך.

מה נלמד מכל זה:

התנאים חלוקים בשאלה מה הברכה, בה"א הידיעה של השבת. האם זה תלוי בשפע אלוקי שבה מלמעלה המקרין על השבת (כפי שמופיע במן) או שאנחנו צריכים לעשות מעשה כדי שתחול הברכה (הנר...). בנוסף, מי שאומר שזה מתבטא ב'אור פניו של האדם', מלמד אותנו שלא מספיקה רק הברכה, אלא גם מי שמקבל את הברכה וכיצד הוא מתייחס לכך.

בנוסף, ישנה מחלוקת עקרונית האם הברכה היא דווקא בשבת הראשונה, שהינה יוצאת דופן משאר שבתותינו (וממילא הן חסרות את אותה ברכה 'שבירך ה' את השבת') או שהכוונה לכל שבת ושבת (ומיוחד מאז שעם ישראל החל לשמור שבת עם ירידת המן). אנו נקביל בין ההבנות הללו, להבנת האור הגנוז שנראה בהמשך.

חלק ב' במדרש: האור הגנוז, שיטות שונות

כדי להבין שהאור שנברא יום הראשון נגנז, איננו צריכים את המדרש, אלא עיון בפרשה. שהרי ביום הראשון נברא האור, שהאיר מעצמו. ורק ביום הרביעי נבראו 'גופי התאורה' - המאורות.

המדרש לומד מסמיכות המילים 'וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ'. את העובדה שמיד לאחר שראה אלוקים שהאור 'טוב', עמד והבדילו- גנזו.

במדרש ראינו כמה שיטות מתי החל האור להאיר ומתי נגנז האור:

'ברכו באורה' - רק לאחר שקיעת החמה ביום שישי, ראו לפתע שעדיין יש אור. ומעשה רק אז החל ה'אור' של יום ראשון להאיר. והוא נגנז בצאת השבת.
'כיוון שראה כי טוב, עמד וגנזו' - הכל ביום הראשון לבריאה.

'שלושים ושש שעות שימשה האורה' - מיד לאחר בריאת האדם החל להאיר האור הראשון והוא נגנז במוצאי השבת הראשונה.

יש לציין שישנם שיטות נוספות, שאינן מצויות במדרש שלנו. (וראו בהרחבה ברמב"ן ובכלי יקר בפרשה)

ד. "וחכמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי." (חגיגה יב.)

ה. "לא מיד נגנז האור הראשון, שהרי על כרחך בשבעת ימים הראשונים היה משמש האור הראשון, שכך כתוב (ישעיה ל, כו) "כאור שבעת הימים", ולא נגנז אלא עד מוצאי שבת (ב"ר יא, ב). ולפיכך צריך לומר שהכוונה בפסוק "להבדיל" רוצה לומר אחר ז' ימים. והא דלא נגנז האור הראשון אלא עד מוצאי שבת, לפי שלא נגנז האור הראשון אלא בשביל חטא בני האדם שראה הקב"ה שעתידים לחטא, ולפיכך קודם שנברא אדם הראשון לא נגנז, וכאשר נברא אדם וחטא בסוף יום ו' והיה סמוך לשבת, ומפני כבוד השבת לא נגנז האור הראשון עד מוצאי שבת." (גור אריה למהר"ל, בראשית)

מה נלמד מכל זה:

לפני שנחריב בהבנה מהו ה'אור', אנו רואים שלפי חלק מן הפרשנים ה'אור' מיועד לבני האדם. וכל עוד אין 'אדם' אין צורך ב'אור'. במיוחד באור המיוחד שנברא ביום הראשון. אם כן הקב"ה בירך לא רק את השבת ב'אור', אלא למעשה גם את האדם.

חלק ג' במדרש: מהו האור ומדוע הוא נגנז?

בתורה נאמר על האור מילה אחת – וירא אלוקים את האור כי טוב. האור מסמל טובה גדולה הבאה לעולם. אותה טובה שהתברכה בו גם השבת הראשונה. כיוון שראה הקב"ה 'אור כי טוב', עמד וגנזו, כיוון שראה גם את הרשעים המצויים בתוך העולם הזה.

מהו ה'אור'? מעל הכל זוהי התגלות הקב"ה בעולם. כפי שסיימנו לומר לא מזמן, 'לדוד ה' אורי וישעי'. 'זמשה לא ידע פי קרן עור פניו בַּדְבָרוֹ אֲתוֹ' – "דאנפוי דהות ליה מן זיו איקר שכינתא ד ה' בזמן מלליותיה עמיה" (שמות ל"ד, ותרגום יונתן שם) האור מבטא את זיו השכינה. ככל שאנו יותר ראויים, אנו זוכים להתגלות זכה יותר, מאירה יותר. משה שזכה להגיע לדרגת הצדיקים לעתיד לבוא לא רק זכה להנאות מזיו השכינה, אלא שהוא עצמו זכה שיקרנו פניו, שיאירו פניו.

דבר זה מזכיר לנו את המדרש בתחילתו, 'לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת'. אור השכינה שברך הקב"ה את השבת, מקרין גם באור פניו אדם השומר שבת.

אותו אור שנגנז- אור השכינה, חזר עלינו עם הקמת המשכן והמקדש.

"ר' שמעון בן יהוצדק שאל לרבי שמואל בר נחמן, אמר לו: מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה: מהיכן נבראת האורה? אמר לו: מלמד שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו. שנאמר: 'עוטה אור כשלמה'... רבי ברכיה בשם ר' יצחק אמר ממקום בית המקדש נבראת האורה הה"ד (יחזקאל מג) והנה כבוד א-להי ישראל בא מדרך הקדים ואין כבודו אלא בהמ"ק שנאמר: כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו" (בראשית רבה ג, ד)

"לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא. וירא אלקים את האור כי טוב. ... כשברא הקב"ה את עולמו אמר אין כל בריה יכולה להשתמש בה, אלא אני. ... אמר רבי אבין, נטלו הקב"ה ונתעטף בו כטלית והבריק את העולם מזיוו. דכתיב, (תהלים קד, ב) עוטה אור כשלמה. אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם ואימתי הוא בא. אמר לו, כשיגיע הקץ ותבנה ירושלים ואני מביא אותו האור. שנאמר (ישעיה ס, א) קומי אורי כי בא אורך" (מדרש תהילים כ"ז)

(וכבר ראינו בעבר שמיד לאחר שקרנו פני משה הוא ציווה אותם על בניין המקדש, ראו המקדש בפרשה עקב שנת תשע"ג).

מה למדנו מן המדרש?

אך האם אותה טובה אבדה מן העולם, עד סוף כל הדורות? נראה ממהלך כל המדרש שלא כך הדברים. המדרש פותח באותם דברים שהתברכה בהם השבת. למרות שמדובר באירועים חד-פעמיים, בשבת הראשונה בעולם או בתקופת דור המדבר, המדרש מלמדנו שאנו יכולים לעשות מעשה בעצמינו כדי לחזור ולגלות את האור.

במוצאי שבת, חשב אדם הראשון שנגמר תפקידו בעולם, עד שהקב"ה גילה לו את הסוד - אמנם האור נגנז, אך יש ביכולתך לקחת שני אבנים, את הדבר הפשוט והגולמי ביותר בעולם, ובכוחך ליצור אור! האדם יכול להיות "יוצר אור", יוצר טוב! כפי שראינו בברכת השבת, שגר קטן שאנו מדליקים דולק עד סוף השבת, כך גם במקדש, איננו צריכים לחכות שיתגלה ה"אור". אנו צריכים לעשות כל שביכולתנו להביא את האור. מובטחים אנו שהמעשה הקטן שאנו נעשה כבר ימשיך להאיר.

הברכה הגדולה שתצא לנו ולעם ישראל היא 'האור כי טוב', ברגע שהקב"ה יאיר על המקדש, זה יאיר גם על פני כל מי שבא לחצרות המקדש בבחינת 'אינו דומה אור פני האדם בביתו לאור פניו בבית המקדש'.

שנזכה ש"אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו".

שבת שלום
מרדכי פרסוף